

ТРЕТИ ФОРУМ „ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПОДХОДИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК“

Светла Коева

Институт за български език – БАН

Резюме. Текстът представя Третия форум „Изследователски подходи в обучението по български език“, организиран от Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ през 2018 година. Форумът е част от дейността на Института по проекта „Написаното остава. Пиши правилно!“.

Keywords: research methods in education; Bulgarian language

1. Вместо увод

„Докато всяко ново откритие в коя да е друга наука скоро си пробива път и в съответната учебна литература, напротив, **най-жива опозиция се проявява всеки път, когато някой се опита да доведе в съгласие метода на основното обучение по езика с резултатите на науката**“ (Miletich, 1899: 791)¹.

Дали думите на Л. Милетич важат и днес и дали „методът на обучението по езика“ (трябва да) е „в съгласие“ с резултатите, до които съвременното (българско) езикознание достига?

От една страна, обучението по български език трябва да е в синхрон с обобщеното знание, до което науката за езика е достигнала до момента. При това обобщеното знание трябва да бъде представено ясно, точно и непротиворечиво, което не е лесна задача, като се имат предвид следните обстоятелства:

Научното описание си служи с метаезик, при това са познати множество метаезици и невинаги между тях има съответствие.

Знанието трябва да достигне до ученици от различна възраст, с различни способности и натрупани знания, включително различно ниво на владение на българския език.

От друга страна, резултатите от научните изследвания са не само обобщения, дефиниции, описание на свойства и характеристики, но и самите научни методи, които са използвани, за да се достигне до дадено научно заключение: формулиране на проблеми и хипотези, откриване и анализиране на факти, провеждане на тестове и експерименти, извличане на връзки и зависимости, формулиране на правила и изключения и пр.²

Използването на съвременни изследователски подходи в обучението по български език предоставя възможност по увлекателен за учениците начин да се постигнат цели като: умение да се правят заключения и изводи на базата на дадена информация; умение да се сравнява различна информация, както и да се откриват сходство и различие между дадени обекти на сравнение; умение да се използват подходящи езикови средства в различна комуникативна ситуация за постигането на различни комуникативни цели и да се развият качества като наблюдателност, способност за оценка на фактите, съпоставка и анализ, възможност за достигане до заключения и предвиждания. Преподавателите по български език най-добре разбират потребностите, затрудненията и възможностите на своите ученици, а също така ежедневно се сблъскват с предизвикателството да представят научното знание по разбираем и възпроизводим начин.

Целта на Форума „Изследователски подходи в обучението по български език“ е да се представят теоретични знания и практически умения, свързани със съвременни изследователски подходи, и възможностите за тяхното използване в обучението по български език. Третото издание на Форума „Изследователски подходи в обучението по български език“ се състоя на 2 ноември 2018 г. в зала „Акад. Марин Дринов“ на Българската академия на науките. Форумът беше организиран в рамките на проекта „Написаното остава. Пиши правилно!“ на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, част от проекта „Въвеждане на съвременни методи в образованието и работата с младите таланти“ (ПМС No 347/08.12.2016 г., т. 5).

2. Накратко за проекта „Написаното остава. Пиши правилно!“

Основната цел на проекта „Написаното остава. Пиши правилно!“ е да се подпомогне обучението по български език, при което учениците анализират и изследват в процеса на усвояване на знания, като развиват способностите си за творческо мислене. Част от задачи на проекта са:

- да се сформира мрежа от съмишленици (изследователи, учители, експерти), които да обменят знания и практически разработки помежду си, подпомагащи използването на изследователски подходи в обучението по български език;

- да се изгради и поддържа единна среда за споделяне на материали по български език (включително за нуждите на българските училища в чужбина), които подпомагат развитието на аналитично и творческо мислене и развитието на умения да се достига до знание;

- да се разработят разнообразни езикови задачи, включително под формата на игри в интернет, които да подпомагат усвояването на знания посредством анализ, установяване на взаимовръзки и достигане до заключения.

Накратко ще бъдат отбелязани някои от по-важните резултати от изпълнението на проекта „Написаното остава. Пиши правилно!“, част от който е и Форумът „Изследователски подходи в обучението по български език“.

2.1. Създаване, развитие и поддържане на платформата „Написаното остава“ за публикуване на материали, свързани с обучението по български език.

Платформата „Написаното остава“⁽³⁾ осигурява тристепенно ниво на достъп: за предоставяне на материали, за публикуване на материали и за търсене и изтегляне на материали.

За предоставяне на материали е необходимо да се направи регистрацията в платформата. Материалите се описват с метаданни, които включват информация за възрастта, за която са предназначени (всички възрасти, първи клас и т.н.); за дяловете и поддяловете от езикознанието, за които се отнасят (фонетика, морфология и т.н.); за специфичната езикова категория, която разглеждат (част на речта, вид на глагола и т.н.); за изискванията към техническите средства, които се използват (няма изисквания, компютър и т.н.), за вида на материалите (урок, тест и т.н.) и за предназначението на материалите (за преподаване на нов урок, за упражнение в клас и т.н.). Метаданните се избират от списък, който е отворен, т.е. при описанието на материалите могат да се допълват нови категории.

В платформата „Написаното остава“ до момента са публикувани следните материали, свързани с обучението по български език:

Диктовки (6 броя). Предоставят се като звуков файл. Прилага се описание на възможните грешки с кратки обяснения.

Езикова игра с езиков паспорт. В играта участниците трябва да отговорят писмено на въпроси от пет категории: граматика, лексика, фразеологизми, правопис и пунктуация. При правилни отговори участниците получават печат в специален езиков паспорт.

Викторини (5 броя). Във викторините участниците отговарят на въпроси от различни категории: значение на думите, чужди думи, поговорки, синоними и антоними, правопис, граматика и др. Викторините се от няколко кръга (обикновено 4), като въпросите от всеки кръг носят различен брой точки. Включени са и игри с публиката, както и игри, в които отборите могат да получат допълнителни точки. Езиковите задачи във викторините се фокусират върху различни въпроси от областта на лексиката, морфологията, синтаксиса и правописа на българския език с цел да развият у учениците умения самостоятелно да достигат до изводи за лексикалното значение на думите и граматическите зависимости между тях на базата на знанията си и на дискусиите по време на викторината.

Езикови задачи (400 броя задачи, организирани в групи по 10). Задачите могат да се използват за групова или самостоятелна работа както по време на час, така и за извънкласни занимания. Езиковите задачи включват проблеми, насочени към: а) лексикалния състав на българския език: значение на думите, многозначност, омонимия, отношения като синонимия, антонимия, хиперонимия, меронимия и др., домашна и чужда лексика, словообразуване, фразеология, етимология; б) морфологията на българския език: морфемна структура на думите, значение на морфемите, извеждане на значението на нови думи на базата на познанията за морфемния им

строеж и словообразователния им модел и др.; в) синтаксиса на българския език: части на простото и сложното изречение; синтактични отношения; перифразирание и др.; г) правопис на българския език: фонетични, морфологични и синтактични правила и тяхното отражение в правописа; д) семантика и стилистика: уместна употреба на думи, съставни думи и фразеологични изрази.

Тестове за проверка на знанията (30 теста). Тестовите са предназначени за проверка на знанията и уменията по български език, придобити в края на IV клас. Те са подходящи както за работа в клас, така и за самоподготовка. Всички тестове са изградени от два компонента – диктовка и тестова част с отворени и затворени отговори.

Всички материали, публикувани в платформата „Написаното остава“, могат да се изтеглят и разпространяват свободно.

2.2. Създаване, развитие и поддържане на платформата „Български езиков портал“ (Лексит) за единен достъп до езиковите ресурси на Института за български език.

Платформата „Български езиков портал“⁽⁴⁾ осигурява единен достъп до голяма част от речниците на Института за български език в интернет. От една страна, това са: „Граматичен речник на българския език“, който съдържа информация за формите и граматичните значения на думите; многотомният „Речник на българския език“, който предлага богата информация за значенията на думите и тяхната употреба, илюстрирана с примери; „Инфолекс“ – компютърен речник, съдържащ речници на синоними, антоними, нови думи и фразеологизми; двете последни издания на „Речник на новите думи в българския език“, три българо-английски терминологични речника. От друга страна, това са монографиите, атласите и речниците, включени в електронната библиотека „Българско езикознание“⁽⁵⁾, като многотомния „Български етимологичен речник“, четиритомния „Български диалектен атлас“ и др.

2.3. Създаване, провеждане и поддържане на образователни езикови игри в интернет

Образователните езикови игри в интернет допринасят за по-интересното представяне на въпроси, свързани с овладяването на българския език и неговото използване. Всички проведени досега игри са преобразувани в постоянни и могат да се използват за самостоятелна или групова работа.

Образователната игра „Открий грешките!“⁽⁶⁾ има за цел по забавен начин да насърчава правилната употреба на българския език. Участниците в нея трябва да открият грешки – в интернет, в надписи на витрини и магазини, в книги и списания, и да ги споделят на страницата на Института за български език. За три седмици (24 май до 18 юни 2017 г.) са публикувани 121 снимки с регистрирани езикови грешки, които са получили общо 1936 гласа на одобрение.

Образователна игра „Играй с думите!“⁽⁷⁾ се състои от пет кръга: правопис; думи от чужд и домашен произход; значения на думите; съответствие между книжовни думи и думи от българските диалекти; пароними. В играта (от 7 до 25 сеп-

тември 2017 г.) са взели участие 5314 души, от които 776 са изиграли поне един кръг без нито една грешка.

Образователната игра „Предложи нова дума!“⁽⁸⁾ има за цел да повиши вниманието към подходящата употреба на чуждите думи и чуждиците в българския език. Играта се състои в предложения за „превод“ на девет чужди думи (*дрон, имиджмейкър, слоган, тренди, флашмоб, тунинговам, емоджи, бранд, тъчскрийн*), така че да са разбираеми за всички. Бяха получени 1082 предложения за „превод“ (от 22 до 30 май 2018 г.).

Играта „Опознай културното наследство на Европа!“⁽⁹⁾ се проведе във връзка с Европейската година на културното наследство (2018 г.). Въпросите за играта бяха предоставени от Мрежата на културните центрове на страните от Европейския съюз в партньорство с посолства и културни институти на различни държави. 31 от общо 689 участници отговориха вярно на всички въпроси (от 17 до 21 септември 2018 г.), а трима бяха отличени с награди, осигурени от Представителството на Европейската комисия в България.

Езиковите задачи „Опознай българския език!“⁽¹⁰⁾ са предназначени за пети, шести и седми клас и могат да бъдат решавани както по традиционния начин, така и в интернет. Езиковите задачи „Опознай българския език!“ са формулирани върху кратък откъс от известно произведение или приказка. Така четенето се съчетава с въпроси от българската граматика и правопис. Предназначението на езиковите задачи е да провокират интереса на българските ученици към четенето, българската граматика и правописа, като едновременно с това насърчат любопитството им и стремежа им към придобиване на нови знания. В рамките на Националната седмица на четенето през 2018 г. общо 4590 души решиха задачите в интернет. Отличните резултати при задачите за пети клас са 760, за шести – 499, а за седми – 500.

Младите учени от Института за български език организират диктовки за 24 май, езикови игри за 26 септември (Европейския ден на езиките), по покана провеждат езикови викторини и занимателни игри в различни училища в страната.

3. Трети форум „Изследователски подходи в обучението по български език“

Основните задачи на Форума „Изследователски подходи в обучението по български език“ са:

- създаване на мрежа, която обединява учителите по български език и изследователите на езика, с цел **популяризиране на научните изследвания и постиженията на науката за езика** сред тези, които са призвани да възпитат любов към родното слово;

- осъществяване на контакти между учителите по български език и изследователите на езика с цел **разбиране на проблемите при преподаването на български език и предоставяне на помощ при разрешаването им** по разнообразни начини.

Тези две цели са насочени към основната цел, която обединява участниците във Форума – **стимулиране на изследователския дух на учениците.**

През 2018 г. Форумът „Изследователски подходи в обучението по български език“ събра над 150 учени, университетски преподаватели, учители и експерти по български език от цялата страна¹⁾. По-конкретно, участниците бяха от: Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“; Софийския университет „Св. Климент Охридски“; Нов български университет; Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“; Икономическия университет – Варна; Медицинския университет – Пловдив; Центъра за оценяване в предучилищното и училищното образование – МОН; Регионалното управление на образованието – София; Регионалното управление на образованието – Силистра, Професионална лесотехническа гимназия „Никола Й. Вапцаров“ – гр. Банско; Професионална гимназия по електроника и енергетика – гр. Банско; Средно училище с изучаване на чужди езици „Св. Климент Охридски“ – Благоевград; Национална хуманитарна гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ – Благоевград; Професионална гимназия по строителство, архитектура и геодезия „Васил Левски“ – Благоевград; 2. основно училище „Димитър Благоев“ – Благоевград; Средно училище „Летец Христо Топракчиев“ – гр. Божурище; Профилирана гимназия за чужди езици „Васил Левски“ – Бургас; Основно училище „Добри Войников“ – Варна; Основно училище „Св. Иван Рилски“ – Варна; Природо-математическа гимназия „Васил Друмев“ – Велико Търново; Професионална гимназия по електроника „Александър Степанович Попов“ – Велико Търново; Средно училище „Христо Ботев“ – Видин; Средно училище „Козма Тричков“ – Враца; Средно училище „Отец Паисий“ – Враца; Професионална гимназия по търговия и ресторантьорство – Враца; Средно училище „Васил Кънчов“ – Враца; Природо-математическа гимназия „Иван Вазов“ – гр. Димитровград; Средно училище „Любен Каравелов“ – гр. Димитровград; Основно училище „Алеко Константинов“ – гр. Димитровград; Основно училище „Христо Ботев“ – Добрич; Средно училище „Васил Левски“ – гр. Карлово; Професионална гимназия по земеделие „Стефан Цанов“ – гр. Кнежа; Средно училище „Христо Ботев“ – гр. Кубрат; Средно училище „Петко Рачов Славеиков“ – Кърджали; Профилирана езикова гимназия „Екзарх Йосиф I“ – Ловеч; Средно училище „Св. св. Кирил и Методий“ – Монтана; Природо-математическа профилирана гимназия „Св. Климент Охридски“ – Монтана; 170. средно училище „Васил Левски“ – гр. Нови Искър; Професионална гимназия по икономика и мениджмънт – Пазарджик; Основно училище „Св. Иван Рилски“ – Перник; Професионална гимназия по икономика и туризъм „Проф. д-р Асен Златаров“ – Петрич; 3. основно училище „Гоце Делчев“ – Петрич; Професионална гимназия по хранително-вкусови технологии „Атанас Ченгелев“ – гр. Пещера; Математическа гимназия „Гео Милев“ – Плевен; Професионална гимназия по ресторантьорство, търговия и обслужване – Плевен; Основно училище „Св. Климент Охридски“ – Плевен; Професионална гимназия по вътрешна архитектура и дървообработване „Христо Ботев“ – Пловдив; Основно училище „Васил Левски“ – Пловдив; Професионална гимназия

по електротехника и електроника – Пловдив; Математическа гимназия „Акад. Кирил Полов“ – Пловдив; Основно училище „Яне Сандански“ – Пловдив; Основно училище „Васил Левски“ – гр. Правец; Първо основно училище „Христо Смирненски“ – гр. Провадия; Средно училище „Св. св. Кирил и Методий“ – гр. Радомир; Основно училище „Елин Пелин“ – Разград; Основно училище „Иван Сергеевич Тургенев“ – Разград; Професионална гимназия по туризъм – гр. Самоков; Средно училище „Николай Катранов“ – гр. Свищов; Средно училище „Св. св. Кирил и Методий“ – гр. Симитли; Обединено училище „Св. Паисий Хилендарски“ – гр. Симитли; Средно училище „Св. св. Кирил и Методий“ – Смолян; Професионална гимназия „Ген. Владимир Заимов“ – гр. Сопот; Средно училище „Св. Климент Охридски“ – София; 10. средно училище „Теодор Траянов“ – София; 35. средно езиково училище „Добри Войников“ – София; Национална финансово-стопанска гимназия – София; Технологичното училище „Електронни системи“ – София; Частно немско училище „Веда“ – София; 118. средно училище „Академик Людмил Стоянов“ – София; 56. средно училище „Проф. Константин Иречек“ – София; 9. френска езикова гимназия „Алфонс дьо Ламартин“ – София; Основно прогресивно училище – София; Софийска математическа гимназия „Паисий Хилендарски“ – София; 119. средно училище „Академик М. Арнаудов“ – София; Професионална гимназия по текстил и моден дизайн – София; Софийска професионална гимназия по туризъм – София; 81. средно училище „Виктор Юго“ – София; 29. средно училище „Кузман Шапкарев“ – София; 138. СУЗИЕ „Проф. Васил Златарски“ – София; 120. основно училище „Г. С. Раковски“ – София; 203. профилирана езикова гимназия „Свети Методий“ – София; 12. средно общообразователно училище „Цар Иван Асен II“ – София; Средно училище „Васил Левски“ – гр. Троян; Средно училище „Никола Вапцаров“ – гр. Хаджидимово; Езикова гимназия „Проф. д-р Асен Златаров“ – Хасково; Основно училище „Св. Климент Охридски“ – Хасково; Средно училище „Пейо Крачолов Яворов“ – гр. Чирпан; Професионална гимназия „Петко Р. Славейков“ – гр. Якоруда; Основно училище „Св. св. Кирил и Методий“ – с. Цариброд; Основно училище „Христо Ботев“ – с. Дрен; Средно училище „Св. св. Кирил и Методий“ – с. Крупник; Основно училище „Св. св. Кирил и Методий“ – с. Мало Конаре; Основно училище „Д-р Петър Берон“ – с. Приселци; Средно училище „Св. Паисий Хилендарски“ – с. Първомай; Основно училище „Христо Ботев“ – с. Равно поле; Средно училище „Св. Климент Охридски“ – с. Слащен.

Приветствия към Форум поднесоха акад. Веселин Дренски от Българската академия на науките – ръководител на проекта „Въвеждане на съвременни методи в образованието и работата с младите таланти“; Николай Кънчев – зам.-директор на Националното издателство за образование и наука „Аз-буки“; Станислав Георгиев – старши експерт в Регионалното управление на образованието – София, и Марияна Бакърджиева – председател на Асоциацията на учителите по български език и литература.

На Форума „Изследователски подходи в обучението по български език“ през 2018 година бяха представени общо 20 доклада от 22 участници. Бяха изнесени пет пленарни доклада (от чл.-кор. Емилия Пернишка, чл.-кор. Мария Попова, проф. Стефана Димитрова, проф. Татяна Ангелова и доц. Руска Станчева и проф. Красимира Алексова) и петнайсет доклада от участниците във Форума. Съдържателно докладите, представени на Форума „Изследователски подходи в обучението по български език“ през 2018 година, се включват в четири тематични групи: „Нови научни и научноприложни постижения“; „Изследователски подходи в обучението по български език“; „Терминологията в обучението“; „Обучение по български език за деца билингви“. С чудесни примери от практиката си учителите по български език подкрепиха идеята, че когато учениците сами достигнат до факти за родния език, те ги запомнят без усилие и изучаването на българския език може да не бъде скучно и абстрактно, а точно обратното – интересно и близко до всеки.

Форумът „Изследователски подходи в обучението по български език“ е единствената научна конференция в България, в която вземат съвместно участие както езиковеди и университетски преподаватели, така и преподаватели по български език в българските училища и експерти по български език. Проведен за трети път, Форумът затвърди значението си за осъществяването на непосредствени контакти и обмяна на знания и опит, свързани с изследването на българския език и обучението по български език.

Докладите, представени на Първия форум „Изследователски подходи в обучението по български език“, бяха публикувани в три последователни книжки на сп. „Български език и литература“ през 2017 и 2018 година, а от Втория форум – в кн. 2 на сп. „Български език и литература“ от 2018 г. В настоящата книжка на сп. „Български език и литература“ се публикуват 8 доклада, изнесени на третото издание на Форума „Изследователски подходи в обучението по български език“, а останалите 8 ще бъдат публикувани в книжка 3.

През 2019 година ще се проведе четвъртият Форум „Изследователски подходи в обучението по български език“.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Думите на Л. Милетич бяха припомнени от доц. Петя Несторова на Форума „Българска граматика“, състоял се на 18.10.2018 година.
2. Научните методи са разгледани подробно от Кoen и др. (Cohen et al., 2007).
3. Платформата „Написаното остава“ за споделяне на материали по български език е достъпна на адрес: http://ibl.bas.bg/napisanoto_ostava/.
4. Платформата „Български езиков портал“ за единен достъп до езиковите ресурси на Института за български език е достъпна на адрес: http://ibl.bas.bg/dictionary_portal/.

5. Електронната библиотека „Българско езикознание“ е достъпна на адрес: <http://ibl.bas.bg/informatsiya/uslugi/elektronna-biblioteka/>.
6. Играта е преобразувана в постоянна без състезателен характер и е достъпна в интернет на адрес: <http://ibl.bas.bg/otkriy-greshkite/>.
7. Играта е преобразувана в постоянна без състезателен характер и е достъпна в интернет на адрес: http://ibl.bas.bg/ezikova_igra2017/.
8. Играта „Предложи нова дума!“ е преобразувана в постоянна без състезателен характер и е достъпна в интернет на адрес: <http://ibl.bas.bg/otkriy-greshkite/>.
9. Играта „Опознай културното наследство на Европа!“ е преобразувана в постоянна без състезателен характер и е достъпна в интернет на адрес: <http://edl-events-bulgaria.eu>.
10. Езиковите задачи „Опознай българския език!“ са достъпни в интернет на адрес: http://ibl.bas.bg/opoznay_balgarskiya_ezik/.
11. Снимки от Форуа са достъпни на адрес: <http://ibl.bas.bg/forum-vizsledovateliski-podhodi-v-obutchenieto-po-balgarski-ezikkv-2018-2/>.

REFERENCES/LITERATURA

- Miletich L. (1899). Sintaktichni vaprosi. V: *Uchenicheski pregled*. god. IV, 790 – 842 [Милетич, Л. (1899). Синтактични въпроси. В: *Ученически преглед*, год. IV, 790 – 842].
- Louis Cohen, Lawrence Manion, Keith Morrison (2007) *Research Methods in Education* (6th Edition), Routledge.

THIRD FORUM “RESEARCH METHODS IN BULGARIAN LANGUAGE EDUCATION”

Abstract. The text briefly presents the third edition of the Forum “Research Methods in Bulgarian Language and Education”, organised by the Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin” in 2018. The Forum is a part of the activities conducted under the project of the Institute for Bulgarian Language “The Written Word Remains. Write Correctly!”.

✉ **Prof. Dr. Svetla Koeva**
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod, Bl. 17
Sofia 1113, Bulgaria
E-mail: svetla@dcl.bas.bg